

Västra Skedvi kyrka

Installation av nytt elsystem

Antikvarisk rapport

Skedvi prästgård 1:20
Västra Skedvi socken
Köpings kommun
Västmanland

Tobias Mårud

Västra Skedvi kyrka

Installation av nytt elsystem

Antikvarisk rapport

Skedvi prästgård 1:20
Västra Skedvi socken
Köpings kommun
Västmanland

Tobias Mårud

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Generationer av kablar, innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN 978-91-7453-557-0

Tryck: JustNu, Västerås 2016.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund.....	5
Byggnadsbeskrivning.....	5
Byggnadshistoria i urval.....	6
Genomförande.....	7
Resultat.....	11
Referenser.....	12
Kart- och arkivmaterial.....	12
Otryckta källor.....	12
Litteratur.....	12
Tekniska och administrativa uppgifter.....	13

Inledning

Under 2016 har ett nytt elsystem installerats i Västra Skedvi kyrka. Åtgärden omfattar utbyte av kyrkans eldragningar och äldre elinstallationer, utbyte av äldre radiatorer och delvis nya bänkvärmare samt installation av värmefläkt. Länsstyrelsen gav tillstånd till åtgärderna i beslut dnr 433-4516-2015, daterat 2015-10-08. Stiftelsen Kulturmiljövård anlätades för antikvarisk medverkan på uppdrag av Köpings pastorat.

Figur 2. Västra Skedvi kyrka, sedd från norr. Foto: Tobias Mårud.

Figur 3. Det rymliga långskeppet sett från orgelläktaren. Foto: Tobias Mårud.

Bakgrund

Det har förekommit mögelangrepp på vissa av inventarierna i Västra Skedvi kyrka till följd av att inomhusklimatet inte har varit optimalt. Klimatmätningar har visat på en något hög relativ luftfuktighet, ibland över 70% RF, vilket ökar risken för mögelangrepp och är den troliga anledningen till problemet. Den tekniska livslängden på den befintliga styrutrustningen ansågs innan åtgärd vara slut och den saknade även en övergripande kontrollfunktion. Samtidigt hade den befintliga elkraftanläggningen ett otillräckligt överspänningsskydd och var i behov av komplettering.

Utöver detta vill pastoratet, som en del i ett åtgärdsprogram för kyrkor med låg nyttjandegrad, införa intermittent uppvärmning, det vill säga ha en mycket låg grundvärme mellan nyttjandetillfällena och en snabb uppvärmning av kyrkorummet innan nyttjande.

Byggnadsbeskrivning

Västra Skedvi kyrka är grundlagd på en berghäll och har av topografiska skäl en nordost-sydvästlig sträckning och inte den gängse öst-västliga orienteringen. Exteriören är klassicistiskt stram, med ett relativt litet långhus under plåttäckt sadeltak, sakristia av samma höjd som långhuset, samt torn krönt av en låg pyramidformig huv med kors. Sakristians valmtak når upp till långhusets taknock.

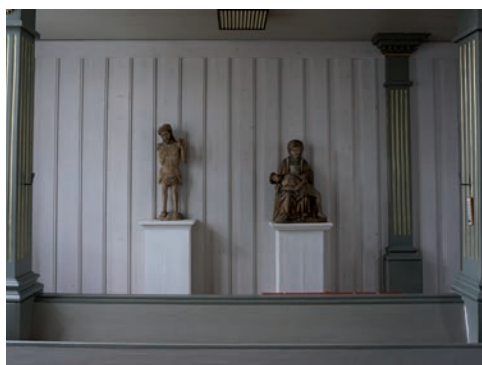
Murarna består av gråsten, samt tegel i dörr- och fönsteröppningar. Fasadernas väggfält är spritputsade med KC-bruk och omfattningarna slätputsade. Västportalen har en kvaderputsad omfattning. I takfoten finns en putsad, profilerad gesims. Vid senaste renoveringen, utförd 1975–1976, avfärgades sockeln gråbrun och fasaderna fick en dov vit kulör som kan liknas vid grädd- eller gulvit. Långhuset har tre symmetriskt placerade, rundbågiga fönster på vardera långsidan. Fönstren är brunmålade med småspröjsade rutor. En originell teknisk lösning är den öppna dagvattenledningen, gjuten utmed långväggarna.

Vapenhuset innanför entrén i sydväst har ett platt tak av handhyvlad panel. Väggarna är slätputsade och golvet belagt med lackade bräder. På norra väggen finns en gravhäll från gamla sockenkyrkan infäst.

Kyrkorummet täcks av ett tunnvalv, putsat och vitkalkat liksom väggarna. På norra sidan finns en stor, rundbågig dörröppning krönt av en fronton och flankerad av förgyllda pilastrar. Golvet består av smala lackerade bräder. Bänkkvarteren är slutna, med ursprungliga fasader från 1811 och handsmidda gångjärn på luckorna. De är målade med ljus grågrön oljefärg och marmorerade fyllningar i mörkare ton. Nuvarande färgsättning tillkom 1896. Predikstolen står på norra sidan, byggd inom bänkkvarteret, på ett kvaderdekorerat fundament. Predikstolens korg är femsidig och grönmarmorerad, med förgyllda sniderier. Ljudtaket kröns av en pelikanskulptur. Läktaren har en spegelindlad barriär, likadant färgsatt som bänkinredningen, samt figursågade voluter på sidorna. Orgelverket är byggt 1847 av orgelbyggare Samuel Strand. Under läktaren finns en underbyggnad från 1975–1976, som mot kyrkorummet är inklädd med vitmålad lockpanel.

Träskulpturerna

Framför väggen under orgelläktaren står fem träskulpturer vilka en gång ingick i ett altarskåp från Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga. Altarskåpet köptes av Skedvi socken år 1650. Tre av skulpturerna, föreställande helgonen Katarina av Alexandria och Margareta samt Jesus med sin mor Maria och mormor Anna, är skurna i ek och anses vara tillverkade i Nordtyskland kring år 1500. De två andra, Jesu kropp i knät på Maria samt en Kristusbild, är av lövträ och antas vara tillverkade i Mälardalen. Kristusbilden är daterad till andra hälften av 1400-talet och skulpturen som avbildar nedtagningen från korset är daterad till 1500-talets första fjärdedel.

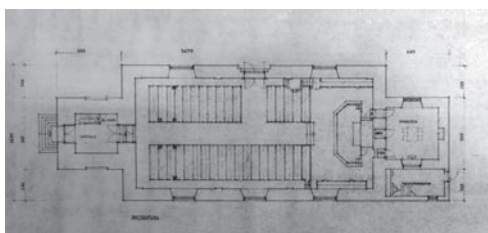
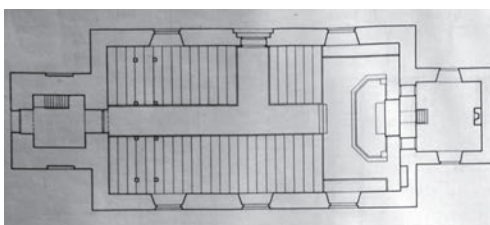
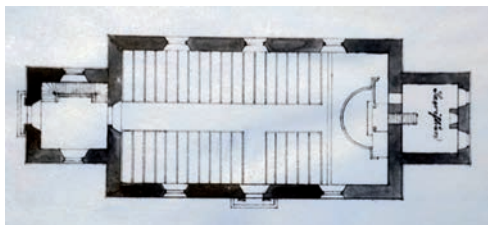

Figur 4. Långskeppets sydvästra del, med raden av träskulpturer under orgelläktaren innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 5. Sydöst om passagen mellan långskepp och vapenhus finns två skulpturer, här är också den tänkta platsen för montering av ett värmeaggregat. Foto: Tobias Mårud.

Byggnadshistoria i urval

Västra Skedvi socken hette Skedvi fram till 1889, då Västra lades till för att undvika förväxling med Stora Skedvi i Dalarna.

Figur 6 (överst till vänster). Planritning från 1806. Observera den tänkta dörröppningen mot sydöst och fönsterplaceringen i sakristian. Källa: ATA.

Figur 7 (överst till höger). Planritning från 1936. Källa: ATA.

Figur 8 (till vänster). Planritning från 1966. Här syns den tidigare panncentralen nordöst om sakristian, tillkommen 1896. Källa: ATA.

Vid sekelskiftet 1800 togs beslut att uppföra en ny kyrka i Skedvi då den gamla kyrkan ansågs för liten och mörk. Den nya kyrkan uppfördes cirka 200 meter söder om den äldre. Lokaliseringen valdes för att grundläggningsförhållandena ansågs bättre än på den tidigare platsen. Den gamla medeltida kyrkan revs 1809 och materialet återanvändes delvis i den nya kyrkan vilken stod klar 1814.

I sakristian fanns fram till 1860-talet en murad kakelugn vilken ersattes av en bergslagskamin, vilken var placerad i en nisch. År 1896 byggdes sakristians nordöstra sida ut för att inrymma en värmepanna, varmluften transporterades till kyrkorummet genom kanaler. År 1952 ersattes värmepannan med elektrisk uppvärmning, bland annat installerades 35 stycken bänkradiatorer, samtidigt installerades elektrisk belysning. Panncentralen fick funktion av förstuga och förråd. Därefter har elsystemet förnyats ytterligare en gång, 1975–1976, då även nya armaturer tillkom.

Bortsett från elsystemets utveckling är nämnvärt att en ny stomme för längskeppets golv uppfördes år 1930 till följd av att det tidigare varit kraftigt rötskadat. Den nya stommen utformades med balkar av järn vilka förankrades på betongpelare gjutna på berggrunden. Över järnbalkarna lades nytt träbjälklag. Vid 1975–1976 års omfattande förnyelse av kyrkan, utförd efter handling upprättad av arkitekt Bengt Wrangé, inreddes kapprum, WC, städcentral, brudkammare och inbyggd läktartrappa under orgelläktaren. Bjälklaget från 1930 åtgärdades genom rostbehandling av järnbalkarna och utbyte av träbjälklaget, det nya lagt med cuprinolbehandlad furu.

Genomförande

Figur 9. Kablar på trappan i tornet, innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 10. Samma ställe efter åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Samtliga textilkablar (EDIL-kablar med ytterhölje av flätad bomull) samt en del av det övriga befintliga kablagen, bland annat inuti orgeln, ersattes. Väggtuggar och belysningsknappar ersattes vid behov.

Figur 11. Kabelgenomförning mellan två plan i tornet, innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 12. Samma genomförning efter åtgärd. Fler kablar, delvis i annan dragnings. Foto: Tobias Mårud.

Figur 13. Elcentral i vapenhuset innan åtgärd. Foto: Tobias Mårud.

Figur 14. Utbytt till ny. Foto: Tobias Mårud.

Elcentraler i torn, vapenhus samt i anslutning till sakristian ersattes.

Äldre radiatorer ersattes – dels elva stycken väggmonterade radiatorer i sakristia, kyrksal och förrum (till följd av att de inte var anpassade för utrymmenas uppvärmningsbehov), dels tio stycken icke-fungerande bänkradiatorer. De sistnämnda ersattes med nya bänkkonvektorer (Frico SH37531). Utöver dessa så tillkom två radiatorer på orgelläktaren.

Figur 15. En av de äldre radiatorerna, denna monterad på orgelläktaren. Foto: Tobias Mårud.

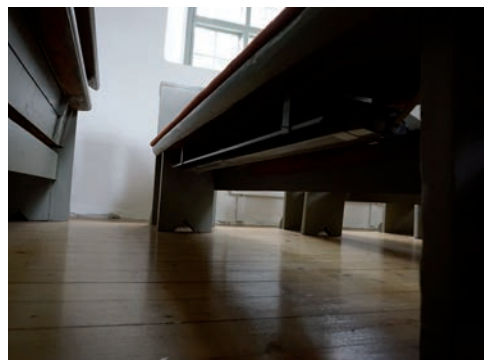
Figur 16. Skyddsplåten bevarades och hålen för den tidigare upphängningen återanvändes genom att de nya fästena monterades på brädor. Foto: Tobias Mårud.

Figur 17. Ny radiator på samma plats. Foto: Tobias Mårud.

Figur 18. Äldre bänkvärmare. Foto: Tobias Mårud.

Figur 19. En av de nya bänkvärmarna. Foto: Tobias Mårud.

Kabel till samtliga radiatorer och konvektorer, inklusive de nya på orgelläktaren, drogs i befintlig matning. Vid montering av ersättande radiatorer återanvändes de tidigare hålen för upphängning. Befintliga skyddsplåtar över radiatorerna, vilka ursprungligen monterats för att skydda väggarna från sotning, bevarades.

Kyrksalens och sakristians takkronor jordades och försågs med nya ledningar. Befintliga armaturer i tornet flyttades vid behov (tidigare hade det varit mycket svårt att byta lampa på vissa ställen), plastarmaturer ersattes med utseendemässigt likvärdiga globarmaturer av glas och nya ljuskällor i form av halogenlampor ersatte tidigare glödlampor. På vinden över kyrksalen tillkom ny belysning bestående av fyra stycken globarmaturer med glaskupa. Strömbrytare monterades vid luckan i tornet.

Figur 20. Svåråtkomligt placerad plastarmatur i tornet. Foto: Tobias Mårud.

Figur 21. Den äldre armaturen bevarades men kabeln kapades. En ny armatur monterades mer lättåtkomligt. Foto: Tobias Mårud.

Figur 22. Vinden över långskeppet saknade belysning. Foto: Tobias Mårud.

Figur 23. Globarmaturer i glas monterades, kabeldragningen gjordes på befintlig kabelbräda (för kabel till kyrksalens ljuskronor). Foto: Tobias Mårud.

Befintliga klockmotorer byttes liksom startapparater, två stycken för klockorna och en för orgelmotorn. Säkerhetsbrytare monterades vid både klockmotorer och orgelmotor.

Figur 24. En av de äldre klockmotorerna. Foto: Tobias Mårud.

Figur 25. De ersattes med nya. Foto: Tobias Mårud.

För att möjliggöra den planerade intermittenta uppvärmningen av kyrkan installerades en elvärmefläkt (fabrikat Frico, Panther 9, E87 112 51). Fläkten monterades med väggfäste på södra delen av väggen i långskeppets sydvästra ände. Placeringen var så långt mot södra (egentligen sydöstra) långsidan som möjligt, men med hänsyn till säkerhetsavstånd till orgelläktarens pelare. Fläkten vinklades in mot kyrkorummet för att möjliggöra en mer undanskymd placering. Monteringen utfördes efter överläggning med länsstyrelsen och efter undersökning av förutsättningarna för fläktens och en intermittenta uppvärmnings eventuella påverkan på framför allt träskulpturerna i kyrksalen. Kabel till värmefläkten drogs på baksidan av väggen och anslöts genom att ett hål borrades i panelen bakom fläktens upphängning.

Figur 26 (överst till vänster). Värmefläkt av märket Frico, modell Panther 9. Foto: Tobias Mårud.

Figur 27 (överst till höger). Fläkten placerades och riktades så att skulpturer och pelare inte riskerar att ta skada. Foto: Tobias Mårud.

Figur 28. Kyrkorummet sett mot sydväst med värmefläkten monterad. Foto: Tobias Mårud.

Resultat

Arbetet är mycket väl utfört och följer villkoren i länsstyrelsens beslut (dnr 433-4516-2015). Installationer och kabeldragningar har eftersträvats att utföras med så liten påverkan som möjligt på stomme och inredning. I huvudsak har befintliga kanaler återanvänts för kabeldragning, där befintliga inte funnits har kabeln eftersträvats att synas så lite som möjligt. Befintliga armaturer och kabelrör som ersatts men inte varit nödvändiga att riva har delvis bevarats.

Figur 29. Ny kabelbräda klämd på plats, reversibel montering utan överkan på murverket. Foto: Tobias Mårud.

Figur 30. Ny kabel dragen i äldre kabelrör, här på vinden ner till kyrksalens ljuskronor. Foto: Tobias Mårud.

En relativt tidskrävande informationssökning genomfördes rörande risken för påverkan på bemalat trä, dels från intermittent uppvärmning och dels från värmefläkten. Kontakt togs med representanter från Svenska kyrkan, Uppsala universitet och länsstyrelsen. Kontentan av informationen är att avfuktningssystemet är mycket betydelsefullt vid intermittent uppvärmning (två avfuktare finns installerade sedan tidigare). Uppvärmningstiden har en relativt stor betydelse – i princip så ska den vara så kort som möjligt, liksom tiden för nedkylning av kyrkorummet – helst ska den uppvärmda luften ersättas fort med hjälp av korsdrag för att förhindra kondens. Det är även viktigt med den löpande kontrollen av inomhusklimatet, där placeringen av mätutrustningen kan ha stor betydelse för en korrekt mätning. Vad gäller värmefläkten har det främst varit placeringen som varit av betydelse så att den varma luften, vilken sprids i en begränsad zon, inte blåser direkt på träföremål.

Diskussioner har förts om alternativ placering av värmefläkten, främst om möjligheten att placera den på orgelläktaren istället, oklarheter fanns dock om hurvida den eftersträvade uppvärmningen skulle kunna uppnås med en placering så högt upp varför fläkten monterades på väggen. Diskussioner har även förts om att flytta träskulpturerna på södra sidan av kyrkorummet. Detta blev dock inte nödvändigt med nuvarande placering av värmefläkten, då så väl säkerhetsavståndet är tillräckligt och skulpturerna inte berörs av värmefläktens utblås.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA).

Länsstyrelsernas karttjänster (WebbGis).

Otryckta källor

Hammar skiöld, Rolf 2005. Kulturhistorisk karaktärisering av Västra Skedvi kyrka.

Widén, Lars 2010. Västra Skedvi kyrka 200 år.

Litteratur

Grau, Olof 1754. Beskrifning öfver Vestmanland. Nytryck 1904 utgivet av Västmanlands läns tidning. Västerås.

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr:	16049
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	433-4516-2015, 2015-10-08
Fastighet:	Skedvi Prästgård 1:20
Landskap:	Västmanland
Län:	Västmanland
Kommun:	Köping
Socken:	Västra Skedvi
Beställare:	Köpings pastorat
Entreprenör:	Eskilssons El AB
Elkonsult:	CB-installationsteknik
Antikvarisk medverkan:	Tobias Mårud Stiftelsen Kulturmiljövård Stora Gatan 41 722 12 Västerås

